

Selle raamatu kohta sõna võtta ei ole sugugi kerge ülesanne, ehkki olen seotud olnud selle ettevalmistamisega juba 2004. a. sügisest – seega veetsin selle käsikirjaga, mille maht on iseenesest ju väike, kaks ja pool aastat. Põhjus, miks ei ole kerge kõnelda ja miks käsikirja ettevalmistamine ei edenenud nii kiiresti kui planeeritud, on üldisem ja peitub selle väljaande unikaalsuses. Mingis mõttes on see humanitaarteaduste probleem üldse ja eriti XX sajandil, nimelt et *unikaalsust* on alati raske rahuldavalt kirjeldada – hõlmata on raske, kirjeldada on raske ja raamatuks teha on raske. Abstraheerimine püüdleb ikka selle poole, mis on tüüpiline, ja mitte selle poole, mis unikaalne. Teaduslik uurimine kui selline on suunatud tüpoloogiate, mingi mõttelise struktuuri või seaduse esiletoomisele, aga kui silme ees on täiesti selgesti unikaalne fenomen, siis jääb teadus tegelikult enamasti hätta, ehkki tänu spetsiifilisele keelekasutusele ta suudab piinlikust olukorrast enamasti viisakalt väljuda. Unikaalsuse puhul tuleb mõõde üles leida nähtusest endast, tema ise on tema enda mõõt, aga selle tabamine nõuab uurijalt oluliselt sügavamat ja laiemat ettevalmistust ja selle mõõdu mõistmine ei ole garanteeritud, kõigist pingutustest hoolimata ei ole garanteeritud, **mõistmine ei ole planeeritav**. Teisest küljest – just unikaalsete asjadega tegelemine on õpetlik ja pakub täiesti erilist naudingut, isegi kui kuhugi eriti välja ei jõua. Näiteks Platoni kohta ilmub iga päev kusagil maailmas monograafiline uurimus või artikkel – ja seda suuremates keeltes, väiksemad tuleks veel lisada – ja ometi ei saa rääkida mingist erilisest progressist Platoni mõistmisel. Samas muudkui uuritakse edasi, sisemisest vajadusest, mõnust, millest iganes. Teoloogia puhul ei ole ju olukord teistsugune.

Käesolev väljaanne on unikaalne vähemalt kolmes perspektiivis: (I) Hieronymuse tõttu, kes elas erakordse isiksusena erakordset elu ja kelle mõju on erakordne; (II) unikaalne on tema teos *Kuulsatest meestest*; Gennadius Marseille'st, kelle päralt on raamatu II pool ja kes elas veidi üle poole sajandi hiljem, on siin siiski lihtsalt jätkaja; (III) ainulaadne nähtus Hieronymuse senises 1600-aastases retseptisioonis üldse on Uku Masingu tõlge. Järgnevalt püüaksin neid kolme punkti lühidalt ikkagi määratleda, esimesest punktist pikemalt, teistest lühemalt.

I. Hieronymus – erakordne loomulikkus

Kui võtta Hieronymusega tutvumiseks kätte mõni teatmeteos või üldisemat laadi biograafia, siis enamasti nad peletavad oma elutusega, võivad mõjuda isegi karikatuurina, mis on ühtaegu kummaliselt sentimentaalne või lapsemeelne, nagu eesti k-s näit. Tony Lane'i Hieronymuse-biograafia *Õhtumaa mõtte loojates*. Samas – kui veidigi süveneda Hieronymuse pärandisse, s.h. mahukasse kirjavahetusse, mis hõlmab peaaegu kogu ta elu –, siis vaatab sealt kohe vastu väga elus, dünaamiline ja jõuline loovisiksus. Veenduda selles võib igaüks, sest Hieronymuse pärand tervikuna on oma ladinakeelses vormis Tartu ülikooli raamatukoguski kättesaadav. Kui aga hakata otsima, mis on siis selle erakordse loovuse tuum, siis jõuab kuidagi iseenesest paradoksini, millele on mõnigi kord tähelepanu juhitud, aga kasutaksin Jaan Unduski tabavat sõnastust, mis oli käepärast, seoses Egon Friedelliga ja tema eesti keelde tõlgitud *Uusaja kultuurilooga*: „Huvitavaimad inimeste seast on geeniused: kõige normaalsemad inimesed, [---] kes teevad ainult seda, milleks nad on loodud, realiseerides oma inimlikkuse, niisiis ka oma aja, kõige täielikumalt.“ Geeniused teostavad lihtsalt loomulikkust, inimese loomupärasust, seda, mis inimesele on antud. Nad teevad seda, mida inimene peakski tegema. Nad on just selles mõttes erakordsed, et nad on loomulikud, nad ei lähe neid radu mööda, mida iga ühiskonna ebaloomulik tuimus horisontaalselt ette sätib, vaid elavad mingil ainuomasel vertikaalsel moel.

Hieronymuse elukäiku jälgides torkab silma just mingi sügav loomulikkus selles – ta õpib nende juures, kelle juures on mõtet õppida, suhtleb nendega, kellega on mõtet suhelda,

tegeleb sellega, millega on mõtet tegeleda. Ainult vägivald ja valu, mis talle elu lõpul osaks sai, oli midagi väga ebaloomulikku, aga selle peale ta loomulikult suri.

Elukäik ja teosed

Hieronymus sündis 347. a. paiku Stridonis, väikeses Dalmaatsia linnakeses (kõige tõenäolisemalt tnp. Rijeka kandis, mis on sadamalinn Lääne-Horvaatias Aadria mere ääres). Gootid purustasid selle linnakese juba tema eluajal. Tema vanemad olid jõukad kristlased, kellel olid maavaldused ja orjad.

Umbes 11-aastase poisina saadeti Hieronymus Rooma, kus ta õppis u. 19. eluaastani grammatikat ja retoorikat väljapaistva ladina grammatiku **Donatuse** juures, kes oli sedavõrd andekas keeletundja ja metoodik, et tema ladina keele grammatikat kasutati hiljem kogu Euroopas ja tema keelekirjeldussüsteem on mõjutanud tuhatkond aastat hiljem ka esimesi rahvuskeelte grammatikaid, s.h. esimesi eesti keele grammatikaid. Hieronymusel tekkis sõprus õpingukaaslase **Rufinusega Aquileiast**, kellest sai hiljem viljakamaid ja mõjukamaid kreeka teoloogilise kirjanduse tõlkijaid ladina keelde. Oletatavalt selle perioodi lõpul laskis Hieronymus end ristida.

19-20-aastase noormehena reisis Hieronymus Trieri, kus paiknes tollal keiserlik administratsioon, ilmselt pidi ta seal saama mõne ametikoha. Ent selle tee ta lõikas ise läbi, jäi poolel teel pidama ja veetis järgmised 6 aastat hoopis Aquileias ja selle ümbruses (s.t. siis üsna kodukandi lähedal) väikeses mõttekaaslaste ringis askeesi harjutades.

Pärast 6 aastat askeesi ülimalt looduskaunis paigas (tnp. Trieste kandis; pärast Attilat ja hunne ei jäänud Aquileiast midagi järele) reisis Hieronymus idaprovintssidesse, et katsetada askeesi karmimates tingimustes. Ent Süüria pealinnas Antiookias ta haigestus raskesti, oli sunnitud reisimise katki jätma, ja jäi u. 7 aastaks hoopis Süüriasse. Vaevalt veidi kosunud, hakkas ta õppima eksegeesi tollal väga mõjuka teoloogi Laodikea piiskop **Apollinarise** juures. Seejärel elas ligi 3 aastat oma sõbra piiskop Euagriose (kes samuti oli varem Aquileia juures askeesi harjutanud) maavalduses Maronias (45 km Antiookiast). Ajalõiku esitab Hieronymus hiljem ise kui karmi eremiitlust kõrbes, surmaga, skorpionide ja lõvidega silmitsi (ja teeb seda nii veenvalt, et kunstiajaloo on seda motiivi korduvalt ja mõjuvalt kasutatud ning ajaloolased omakorda on imetlenud, kuidas ta suutis koopasse mahutada terve raamatukogu!). Ent tegemist oli siiski aristokraadi mõisaga, kus Hieronymuse käsutuses olid stenograafid, kopistid, kalligraafid, rääkimata raamatukogust ja sõpradest. Kui mingid askeetilised piirangud olid, siis oli ta ise need endale kehtestanud. Maronias hakkas ta õppima heebrea keelt ühe kristlusesse pöördunud juudi juhatusel.

Sellel nn. kõrbeperioodil, kus tõesti kõrb oli aknast peaaegu et näha, kirjutas Hieronymus, kes hakkas lähenema 30. eluaastale, **esimese pikema kirjandusteose** "Esimese eremiidi Paulose elu" (*Vita Pauli primi eremitae*), mida on hiljem nimetatud mungaromaaniks, kuigi meie mõistes on see pigem novell, u. 15 lk. pikk, tõesti väga haaravalt kirjutatud.

Pärast kõrbeperioodi proovis Hieronymus, kas askeedi eluviisi saab ühendada eluga suurlinnas ja siirdus Konstantinoopolisse, kus õppis kreeka eksegeesi teise oma aja väga mõjuka teoloogi **Nazianzose Gregoriose** juures.

Konstantinoopoli aeg kestis u. 2 aastat ning sel perioodil valmisid tema esimesed **tõlked** kreeka keelest ladina keelde: Eusebiose maailmaajaloo kroonika (mida Hieronymus osaliselt ümber töötas ja täiendas) ja 3 mahukat Origenese homiiliate tõlget.

Siis siirdus Hieronymus Rooma kirikukogule, aga jäi sinna 3 aastaks, sest paavst **Damasus** tegi talle ettepaneku täita ajutise sekretäri ja raamatukoguhoidja kohuseid. Tema vahendusel pidas Damasus kirjavahetust kreekakeelse Idaga. Ühtlasi sai Hieronymus ülesandeks

revideerida nelja evangeeliumi ladina tõlget kreeka originaali järgi ning ta jätkas seejärel psaltri tõlkega, parandades seda Septuaginta järgi. Damasuse innustusel ja finantseerimisel jätkas Hieronymus Origenese tõlkimist.

Ilmselt oleks ta Rooma jäänud kauemakski, aga ta hakkas intensiivselt suhtlema kõrgkihist kristlasleskedega, kes käisid koos Aventinusel, jõukas lesk Marcella n.ö. "askeesisalongis". Lesed osutasid Hieronymuse askeesi-ideedele väga vastuvõtlikuks. Hieronymus leidis endale sealt eluaegse sõbra lesk **Paula**, kes pärines isa poolt müütilisest Mückeene kuningast Agamemnonist ning ema poolt Scipiotest ja Gracchustest.

Hieronymuse askeesi-ideed olid väljapeetult absolutsed: neitsiksjäämine isegi abielus, abstinents füüsilises elus tervikuna, sotsiaalsete ja perekondlike sidemete tähtsusetus, loobumine omandist, võimust, järglastest; tema populaarsus naiste seas muudkui kasvas, tema kriitika mitteaskeetliku kleruse pihta oli terav – kõik see kokku tekitas talle Roomas nii palju vaenlasi nii ilmalikes kui vaimulikes ringkondades, et ta oli sunnitud pärast Damasuse surma Roomast lahkuma.

Hieronymus siirdus koos paari mõttekaaslasega, s.h. Paula ja tolle tütre Eustochiumiga, palverännakule, kõigepealt Egiptusesse, külastades mungakolooniat Nitrias ning jäädes kuus ajaks külla Aleksandria Didymosele e. Didymos Pimedale; ning seejärel Palestiinasse, kusjuures ka reisides tegeleb Hieronymus pidevalt tõlketööga, s.h. Vana Testamendi parandamisega kreekakeelse Septuaginta järgi.

386. a. jõutakse Petlemma. Kolme aasta jooksul ehitatakse Paula varanduse toel Petlemma külje alla üks mungaklooster ja üks nunnaklooster, koos eraldi majaga palverändurite jaoks. Hieronymus juhatab seda mungakloostrit hiljem kuni oma surmani, jutlustab jumalateenistustel, õpetab klassikalist ladina kirjandust, jätkab aktiivselt askeesi propageerimist ja on laialdases kirjavahetuses üle Rooma riigi. Kõige selle kõrval pühendub ta erakordselt viljakalt teadusele, õppides ühtlasi intensiivselt edasi heebrea keelt.

Ent juba ehitustööde kõrvalt kirjutab ta kommentaare Pauluse kirjadele ja Koguja raamatule. Ehitustööde lõppedes, kui Hieronymus oli u. 43-aastane, alustab ta kohe Vana Testamendi tõlkimist heebrea keelest (see kestab u. 17 aastat). Tõlkimise kiirus oli kohati uskumatu: näiteks Õpetussõnad, Koguja ja Ülemlaulu tõlkis ta 3 päevaga, Taanieli raamatu ühe ööga. Kirjutab eraldi traktaadid heebrea nimede tõlkimisest, Piibli topograafiast ja kohanimedest.

392/393, seega u. 45-46-aastaselt, koostab ta tänase teose, "Kuulsatest meestest", ja traktaadi "Jovinianuse vastu", mis kujutas abieliu ja perekonda sedavõrd drastiliselt, et põhjustas Roomas skandaali. Sõbrad püüdsid raamatu levikut seepeale isegi pidurdada. Valmivad järgmised mungaromaanid "Vangistatud munk Malchose elu" ja "Õndsas Hilarioni elu". Tõlkimist toetavad traktaat heebrea keele probleemidest Genesises, lühikommentaariid psalmidele ja kommentaarid väiksematele prohvetitele.

Väike paus intensiivses kirjatöös tekib 394–395. a., mida võib seostada ägedate õpetuslike vastasseisudega Origenese ümber, mille käigus Hieronymusest saab Origenese vastane, ehkki ta oli teda kogu oma õpiperioodi intensiivselt tõlkinud. Tema eluaegsest sõbrast Rufinusest, kes samuti Origenest tõlkis, aga mitte. Tülide käigus tekib olukord, kus origenistlik Jeruusalemma piiskop Johannes ekskommunitseeris Hieronymuse koos kogu kloostri ja taotles Hieronymuse pagendamist (mis ei saanud teoks, sest juhuslikult mõrvati asehaldur).

See paariaastane paus aga lõpeb ja juba ilmuvad järgmised kommentaarid väiksematele prohvetitele. Ekskommunikatsioon tühistatakse ja valmivad kommentaarid Matteuse evangeeliumile.

Siis aga ägeneb vaen sõber Rufinusega. Mõlemalt ilmuvad Origenese süstemaatilise peateose Περὶ ῥημάτων / *De principiis* tõlked (Hieronymuse omast on kahjuks säilinud üksnes fragmente). Teineteise vastu kirjutatakse traktaate ja rünnatakse kirjadega.

Samal ajal satub klooster majanduslikesse raskustesse, mille leevendamiseks reisib Hieronymuse vend Paulinianus kodupaika Stridonisse, et maha müüa võimalik vanemate pärandus, kui gootidest midagi terveks on jäänud.

Ent kõik probleemid ja tülid vaibuvad, kui haigestub raskesti kõige kallim inimene Paula. Tema kaheaastase haiguse ajal valmib Hieronymusel 404. a. üksnes varasemate mungareeglite tõlge *Pachomiana* (sisaldab: *Pachomii regula*, *Pachomii epistulae*, *Theodori epistula*, *Orsiesi doctrina*). Samal aastal Paula sureb. See kaotus on Hieronymusele nõnda ränk, et ta enda sõnutsi õieti midagi enam luua ei suuda.

Siiski ilmub temalt juba 2 aastat hiljem, 406. a. askeesi-ideaale kaitsev traktaat "Vigilantiuse vastu", järgnevad kommentaarid väiksematele prohvetitele, kommentaar Joonas raamatule, Taanieli raamatule, kommentaarid Jesaja raamatule, kommentaarid Hesekieli raamatule, Jeremia raamatule, sinna vahele dialoog pelaguslaste vastu, seoses Pelagiuse külaskäiguga Jeruusalemma 412/413. a. Selles dialoogis möönab Hieronymus esimest korda, et võib-olla ei ole askees tõesti kõigile jõukohane, kuid see peaks olema siiski ideaal vähemalt elitaarsele vähemusele.

Samal ajal (412. a.) olid barbarid tunginud Egiptusesse, Palestiinasse, Foiniikiasse ja Süüriasse. 416. a. tungitakse Hieronymuse kloostriisse, pannakse see põlema ja rüüstatakse. Hieronymusel ja tema kloostrivendadel õnnestus küll pääseda, ent tema suurepärase raamatukogu, mida ta hakkas looma juba Roomas Donatuse juures õppides, tema enda loodud elukeskkond hävis tõenäoliselt täiesti. 418/419. a. suri tema teine väga lähedane inimene, Paula tütar Eustochium. Pool aastat hiljem, septembris 419 suri ka Hieronymus, 72-aastaselt.

Kui nüüd püüda lühidalt määratleda, milline on olnud selle uskumatult intensiivse elu ja loomingu mõju, siis domineerib selles tõesti piiblitõlge. Veerand sajandit järjekindlat tööd, Uue Testamendi parandamist ja Vana Testamendi tõlkimist, andis esimese ladinakeelse terviktõlke, mis oli tehtud originaalist. Ent teksti puhul, mis on pähe jäänud sajandite jooksul, võib selline uuenduslikkus olla täiesti vastuvõetamatu. Muudatused Piiblis kui õpetuse ja kuulutuse aluses on inimese jaoks radikaalse mõõtmega. Vastuseis Hieronymuse Vana Testamendi tõlkele, mis hakkas ositi ilmuma alates 390. aastatest, oli algul põhimõtteline kõikidel tasanditel ning tema isegi kasutas oma tõlget üksnes teaduslikes kommentaarides, muudel juhtudel (jutlused, katehees) tsiteeris ikka endisi, Septuagintal põhinevaid ladina tõlkeid. Hieronymuse tõlge pääses täielikult mõjule alles paarsada aastat hiljem, VII sajandi alguseks. Ka nn. Vulgatas, mis põhineb suures osas tema tõlkel, on kasutatud ositi vanemaid tõlkeid, see on kompromissvariant ("vetus et vulgata editio" 'vana ja üldlevinud väljaanne'), mis kinnitati normina Trento kirikukogul 1546. a.

Hieronymuse eksegeetilised tööd viisid piiblieksegeesi uuele tasemele. Ta oli ainus kirikuisa, kes suutis kristlikule eksegeesile ja teoloogiale avada juudi piibliteaduse (juudi allikad ja rabiinliku eksegeesi). Esimese ja ainsa ladina kirikuisana kirjutas ta kommentaarid kõigile prohvetiraamatutele. Oma pidevate arutlustega Piibli teksti- ja kirjanduskriitika alustest ja praktikast aitas ta kaasa ajaloolis-kriitilise piiblifiloloogia sünnile. Oma keelelistelt teadmistelt (lisaks ladina k-le kreeka, heebrea, süüria, aramea) oli ta kaasajas unikaalne.

Ent tema isiklikest huvidest ja tõekspidamistest sündis ka ladina hagiograafia, marioloogia. Tema kaudu said Lääne mungareeglite osaks Pachomiose põhimõtted ning keskaja ajalookirjanduse aluseks Eusebiose maailmakroonika.

Hieronymus oli suur vahendaja, kes tegi kreeka ja heebrea hariduse viljad maitstavaks ladinakeelsele maailmale, tegi klassikalise antiigi hariduse kristliku teaduse aluseks ning ühendas kristliku kirjakultuuri omakorda askeesi ja munklusega. Alates Hieronymusest on enesestmõistetav, et munk peab olema võimalikult haritud ja kloostris juurde peab kuuluma võimalikult hea raamatukogu. Kloostriks kui haridus- ja uurimiskeskuses võib sellisena näha *nucleus*'t hilisemale ülikoolile.

II. Kuulsatest meestest

Täna esitletav *Kuulsatest meestest* on tänapäeva klassifikatsioonides esimene kristliku kirjanduse ajalugu, täpsemalt „biograafiline leksikon“, mida peetakse ladinakeelse kirikulooskirjanduse alguseks. Hieronymusele oli ta aga pigem apologetiline teos, et näidata kristluse kriitikutele, kes arvavad, et ”kirikul pole ainustki filosoofi ega kõneosavat ega yhtki õpetlast,” et neid on enam kui küll.

Kiriku rehabiliteerimiseks valis Hieronymus väga hea vormi – biograafiavormi, mis Hieronymuse ajal ei olnud vähem populaarne kui praegu. See oli ajalookirjanduses valitsev. Kui välja arvata Ammianus Marcellinus, kes tänu Leo Metsari romaanile *Keiser Julianus* on saanud meile koduajaloolaseks, siis mahtusid IV sajandil biograafiate kõrvale üksnes õpiku- või teatmikulaadsed lihtsas keeles epitoomid ja kroonikad. Valida *De viris illustribus*-žanr tähendas liitumist kirjanduse põhihoovusega, mis levis kiirelt ja mõjukalt. Seda näitab ka samal ajal (u. 395) ilmunud *Historia Augusta*'ks nimetatud Rooma keisrite elulugude kogumiku populaarsus.

Tõsi, oma eesmärgi saavutamiseks valis Hieronymus kergema tee. I poole algmaterjal, nagu näitavad uurimused, on võetud Eusebiose *Kiriku ajaloost* (ilma seda nimetamata) ja 10 esimese peatüki jaoks on kasutatud ka Uue Testamendi kaanonit. Teose teine pool tugineb tema enda kogutud materjalile, milles ta tunnistab lünklikkust: inimesed on jätnud oma teosed avaldamata või on need muul põhjusel jäänud kättesaamatuks.

Viisi, kuidas Hieronymus Eusebiose teosega on ümber käinud ja saavutatud tulemust on väga karmilt kritiseeritud: et ta on hakkinud ja kokku kleepinud, nagu on meeldinud.

Ent vormilises mõttes on tulemus väga süstemaatiline. Järgides üsna täpselt rooma eeskujusid, on elulugudel läbivalt kindel ülesehitus: nimi – päritolu – õpetajad või eelkäijad – kiriklik, ka varasem ilmalik tegevus – tegutsemispiirkond – omadused – elukäik – teoste pealkirjad koos raamatute arvuga – õitseage – surm (martüürium) – haud. Elemente võib puududa, kui neid ei ole õnnestunud välja selgitada (*resp.* kui Eusebios ei ole neid teadnud või vastavat tähelepanu pööranud).

Paradoksaalsel kombel on Hieronymus just oma süstemaatilisusega pannud terve klassikalise ajalookirjanduse žanri teenima Eusebiose juhtideed ajaloo kirjutamisel, milles sama paradoksaalsel moel on nähtav Origenese mõju. Ja Eusebiose juhtidee on: nähtav maailm on saanud ja saab vormi *logos*'e ilmsikstuleku kaudu. *Logos*'e tööd maailmas teostavad kolm Jumala ülesannete täitjat – preestrid, õpetajad ja märtrid. Kiriku õpetajatel on kirikuloos seetõttu eriline tähendus. Kuid Eusebiosel on tema *Kiriku ajaloos* lisaks kristlikele kirjanikele ka nii palju muud materjali, et üksikud isikud nii väga domineerima ei jää. Seevastu Hieronymuse kronoloogiline kompendium neist kirjanikest, ehkki kohati meelevaldne ja puudulik, ekstraheeris Eusebiosest tegelikult ühe kõige radikaalsema joone (ilma et ta seda küll ise oleks nimetanud), jätkas seda ise ning jätkasid teised kogu keskaja vältel. Ent see joon arenes spetsiifiliselt ladina maailmas – kreeka keeles ühtki võrreldavat originaalteost koostatud ei ole.

Nii et Hieronymus käis küll Eusebiosega jõhkralt ümber, aga andis seeläbi Eusebiose ideele erilise mõjujõu.

Gennadius jätkas Hieronymuse teost ja sellele järgnes veel terve rida jätkajaid kuni XVII sajandini välja. Algne apologetilisus polnud enam üldse tähtis. Nagu ikka, looming väljus looja kontrolli alt ja muutus iseseisvaks nähtuseks. Hieronymuse teost võib pidada kõigi biograafiliste leksikonide eelkäijaks.

III. Uku Masingu tõlge

Masingu tõlge asub Hieronymuse 1600-aastases retseptisioonis väga huvitavasse perspektiivi, sest seni on Hieronymuse teos tõlgitud ainult vana- ja uuskreeka keelde, inglise keelde ja itaalia keelde, Gennadius ainult inglise keelde.

Masingu käsikirjalisest pärandist siinkirjutajani jõudnud tõlge oli viimistlemata toortõlge, mustand, kui sellist mõistet võib kasutada, sest prof. Kasemaa juhtis tähelepanu, et Masing tõlkiski iga teksti ainult ühe korra. Oli ilmne, et tõlkimise mõte on olnud eelkõige üldülevaate saamine sisust ning vormimõnu edasiandmine. Töö käigus selguski, et Masingu tõlge on tehtud ülikoolistuudiumi ajal kaasüliõpilaste jaoks, seega 1920. aastate II poolel.

Kuigi tõlge polnud mõeldud avaldamiseks, on Masingu poolt tehtud töö niivõrd suur ja tulemus originaalne, väga mahlakas tõlge, (milles mõnes mõttes on Hieronymuse teksti suhtunud nii, nagu Hieronymus suhtus Eusebiosesse), et sai tekkida ainult küsimus, mis suhtes ja mil määral teksti avaldamiseks korrastada.

Masingu tõlkes on Hieronymuse ja Gennadiuse tekstid saanud stiliseeritud ajalookroonika kuju: see on ühtaegu ladinapärase ja kõnekeelne, sõnavara ja stiil on olulisemad kui faktistiku täpsus ning isegi nimekujud teenivad pigem vormi kui sisu. Nii tekkiski olukord, et selle nimel, et kõik see hea, mis Masingu tõlkes valitsema panna, tuli toimetamise käigus ka Masinguga vahetevahel toimida nii, nagu tema Hieronymusega ja Hieronymus Eusebiossega – ent siiski nii vähe muuta kui võimalik.

Kommentaariid. Mis puutub kommentaaride mahtu, siis - Hieronymuse ja Gennadiuse tõlge on sisuliselt leksikon, selle hõlmav kommenteerimine täjendanuks vähemalt teise samas mahus – kui mitte kordi mahukama – leksikoni koostamist. Ka oleks see nõudnud kriitilist tööd Hieronymuse teosega. Ja kogu see mass oleks lõpuks Masingu originaalsuse enda alla matnud. Kuna Masingu enda jaoks nimede ja reaalide seletamine ei olnud oluline, on käesolevas väljaandes piirdutud esmaste märkuste ja viidetega, et leksikon ei jääks siiski müütiliseks.

IV. Tänu

Lõpetuseks tahaksin tänada prof. Kalle Kasemaad toe ja abi eest väljaande ettevalmistamisel ning Urmas Tamme ja „Johannes Esto“ kirjastust ülima kannatlikkuse eest ja selle eest, et taoline teos üldse ilmub. Iga teoloogia ajaloo ja kirikuloo väljaanne on hindamatu väärtusega. Teoloogia on valdkond, kui üldse nii saab öelda, kus aastatuhandete jooksul mõeldud ja tuntu peaks olema kogu aeg kohal ja tõlgituna emakeelde – siis toimib see juurteni.

Võimalus välja anda üks kõige olulisemaid allikaid on niivõrd erakordne, et sellist õnne ei saa nn. suurrahvaste kirikuloolased näha isegi kõige julgemates unenägudes mitte, enamasti. Tänan selle võimaluse eest!